

دانشگاه مازندران
دانشکده علوم اقتصادی و اداری

عنوان رساله:

بررسی فساد و سرمایه اجتماعی در الگوهای رشد: یک مطالعه بین کشوری

جهت اخذ درجه دکتری علوم اقتصادی

استاد راهنما: دکتر زهرا (میلا) علمی
اساتید مشاور: دکتر احمد جعفری صمیمی
دکتر سعید کریمی پتانلار

دانشجو: علی صیادزاده

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده

بررسی عوامل تعیین کننده و محرک رشد اقتصادی به همراه عوامل محدود کننده آن، از محوری ترین موضوعات مورد بررسی در ادبیات رشد اقتصادی است. در این راستا، در مطالعات نظری، از فساد اقتصادی بعنوان یکی از مهمترین عوامل محدود کننده رشد اقتصادی کشورها نام برده شده است. در تحقیق حاضر ضمن بررسی ادبیات مفهومی ارتباط فساد اقتصادی با رشد اقتصادی، کانال های تاثیرگذاری و نحوه ورود متغیر فساد اقتصادی در مدل های رشد بررسی شده است. فساد اقتصادی هم بطور مستقیم و هم از طریق متغیرهای تاثیرگذار بر رشد اقتصادی از جمله رشد نیروی کار و سرمایه گذاری بطور غیرمستقیم بر رشد اقتصادی تاثیر می گذارد. تحقیق حاضر، با تصریح یک دستگاه معادلات همزمان و برآورد آن به بررسی این دو مسیر تاثیرگذاری فساد بر رشد اقتصادی پرداخته است. همچنین بر اساس ادبیات عوامل بنیادی تاثیرگذار بر فساد، ارتباط سرمایه اجتماعی، آزادی اقتصادی، نابرابری اقتصادی و اندازه دولت ها بر فساد اقتصادی وارد مدل شده است. افزایش سرمایه اجتماعی و آزادی اقتصادی باعث کاهش فساد و افزایش نابرابری اقتصادی و اندازه دولت ها باعث افزایش فساد می شوند. بر اساس ادبیات نظری مطرح شده در تحقیق حاضر علاوه بر بررسی تاثیر محدود کننده فساد اقتصادی بر رشد اقتصادی بعنوان فرضیه اول تحقیق، اثر عوامل تاثیرگذار بر فساد نیز در دستگاه معادلات همزمان بررسی شده است. اما آنچه که بیشتر بر آن تاکید شده و به عنوان فرضیه دوم تحقیق از آن نام برده شده است، تاثیر معکوس سرمایه اجتماعی بر فساد اقتصادی است. در این تحقیق ابتدا روابط بین متغیرها بصورت رگرسیونهای چندکی در فضای دوبعدی نموداری در نرم افزار R ترسیم شده است و سپس به منظور تخمین معادلات ساختاری دستگاه معادلات همزمان طراحی شده بر اساس ادبیات موضوع، از داده های مقطعی و همچنین ترکیبی استفاده شده است. برای تخمین دستگاه معادلات همزمان با داده های مقطعی سال 2007 از روش سیستمی حداقل مربعات سه مرحله ای (3SLS) در نرم افزار Eviews استفاده شده است و برای تخمین معادلات با استفاده از داده های ترکیبی سال های 2000-2008 از مدل جزء خطا حداقل مربعات سه مرحله ای

(EC3SLS) در نرم افزار TSP International استفاده شده است. بر اساس برآوردهای انجام شده از دستگاه معادلات همزمان، دو فرضیه تایید شده است و این بدان معناست که فساد اثر منفی بر رشد اقتصادی دارد و سرمایه اجتماعی نیز اثر منفی بر فساد اقتصادی دارد.

واژه‌های کلیدی: فساد اقتصادی، سرمایه اجتماعی، رشد اقتصادی، آزادی اقتصادی و اندازه دولت.

فهرست مطالب

8.....	فصل یک: کلیات
9	1-1- بیان مساله
12	2-1- فرضیات پژوهش
12	3-1- هدف از اجرا
13	4-1- توجیه ضرورت انجام آن
14	5-1- روش پژوهش و تکنیکهای اجرایی
15	6-1- روش جمع آوری داده‌ها و اطلاعات
16	7-1- حدود تحقیق
16	8-1- تعاریف
19	9-1- ساختار رساله
20.....	فصل دو: ادبیات موضوع
21	1-2- مقدمه
21	2-2- مفهوم سرمایه اجتماعی و نقش آن در اقتصاد
22	1-2-2- انواع سرمایه اجتماعی
25	2-2-2- کانال‌های ارتباطی سرمایه اجتماعی و رشد اقتصادی
29	3-2- مفهوم فساد و نقش آن در اقتصاد
30	1-3-2- علل پیدایش فساد اقتصادی
35	2-3-2- دو رویکرد در باره‌ی فساد
39	3-3-2- کانال‌های تاثیرگذاری فساد بر اقتصاد
44	4-2- سرمایه اجتماعی و فساد اقتصادی
54	5-2- ارتباط اندازه دولت با رشد اقتصادی، سرمایه اجتماعی و فساد
61	6-2- وجه منفی سرمایه اجتماعی
66	7-2- فساد و نابرابری
68	8-2- سرمایه اجتماعی در مدل‌های رشد اقتصادی
72	9-2- فساد در مدل‌های رشد اقتصادی
78.....	فصل سه: مروری بر مطالعات انجام شده

79	..... 1-3- مطالعات انجام شده داخلی
79	..... 1-1-3- مطالعات داخلی روی فساد
83	..... 2-1-3- مطالعات داخلی بر روی سرمایه‌اجتماعی
89	..... 3-1-3- مطالعات داخلی بر روی رابطه فساد با سرمایه‌اجتماعی و سایر شاخص‌ها
91	..... 2-3- مطالعات انجام شده خارجی
91	..... 1-2-3- مطالعات انجام شده بر ارتباط سرمایه‌اجتماعی و رشد اقتصادی
95	..... 2-2-3- مطالعات انجام شده بر ارتباط فساد و رشد اقتصادی
100	..... 3-2-3- مطالعات انجام شده روی ارتباط سرمایه‌اجتماعی و فساد اقتصادی
104	..... فصل چهار: تحلیل آماری، تصریح و برآورد مدل
105	..... 1-4- مقدمه
105	..... 2-4- بررسی داده‌های آماری مورد استفاده
105	..... 1-2-4- شاخص سرمایه‌اجتماعی
107	..... 2-2-4- شاخص فساد اقتصادی
110	..... 3-2-4- شاخص آزادی اقتصادی
113	..... 4-2-4- بررسی رابطه آماری شاخص‌های مورد مطالعه با یکدیگر
117	..... 3-4- تصریح مدل
132	..... فصل پنج: نتیجه‌گیری
138	..... منابع
148	..... پیوست

فصل یک: کلیات

1-1- بیان مساله

مفهوم "فساد اقتصادی"¹ از قرن هفدهم در ارتباط با سوء استفاده کارکنان دولتی برای بدست آوردن منافع شخصی بکار برده شده است. از دید منتسکیو² فساد یک سامانه سیاسی خوب و صحیح را به یک سامانه زشت و ناپسند تبدیل می‌کند.³ فساد یک پدیده ناهنجار اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است و گرچه تعاریف متعددی از آن ارائه شده، اما ساده‌ترین و رایج‌ترین آن‌ها، تعریف بانک جهانی از این مفهوم می‌باشد. از دیدگاه بانک جهانی، فساد عبارت است از سوء استفاده از امکانات دولتی در جهت تأمین منافع شخصی. در بسیاری از کشورها، فرآیند فساد در جهت تأمین مالی فعالیت‌های حزب‌های سیاسی صورت می‌گیرد (تانزی⁴ (1998)).

وارد شدن فساد در تحقیقات اقتصادی به دهه 1990 بر می‌گردد که آمارهای سالیانه قابل اتکایی برای کشورهای مختلف نیز ارائه شده است. از دهه 1990، پدیده فساد و آثار و تبعات آن بر عملکرد اقتصاد توجه بسیاری را به خود جلب کرده است. گسترش اطلاعات، افزایش دموکراسی و آزادی در کشورها، رسانه‌های پویا، افزایش ارتباطات بین‌المللی کشورها در اثر پدیده جهانی شدن و نقش در حال رشد سازمان‌های غیر دولتی مانند سازمان بین‌المللی شفافیت⁵ (TI) و موسسه‌های مالی بین‌المللی مانند صندوق بین‌المللی پول⁶ (IMF) و بانک جهانی⁷ (WB) در شناساندن مشکلات فساد و کوشش آنان برای اقدامات علیه فساد، اعتماد بیشتر به بازار در تصمیم‌گیریهای اقتصادی و نیاز به محیط رقابتی سالم جهت نیل به کارایی اقتصادی، از مهمترین عواملی است که باعث شده، امروزه پدیده فساد بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد.

---

1 - Corruption

2 - Montesquieu

3- کردلو، محمدرضا (1384)، فساد مالی، فصلنامه دانش حسابرسی، بهار و تابستان 1384، دیوان محاسبات کشور.

4 - Tanzi

5 - Transparency International

6- International Monetary Fund

7- World Bank

از طرفی دیگر، "سرمایه اجتماعی"^۸ یکی از مهمترین و رایج‌ترین مفاهیمی است که در پژوهش‌های جاری علوم اجتماعی مطرح می‌گردد. سرمایه اجتماعی همانگونه که به روابط اجتماعی مؤثر بر تعاملات شخصی می‌پردازد، طیف گسترده‌ای از پدیده‌ها، از الگوهای انتخاباتی تا موفقیت‌های اقتصادی کشورها را در بر می‌گیرد. در اوایل دهه ۱۹۷۰، کنت آرو، برنده جایزه نوبل (۱۹۷۲) تاکید کرد که، همه دادوستدهای تجاری، کم و بیش عنصری به نام اعتماد (مهمترین شاخص نشانگر سرمایه اجتماعی) در درونشان دارند و تا آنجا پیش رفت که «علت بیشتر عقب ماندگی اقتصادی در جهان را به کمبود یک اطمینان دو طرفه نسبت داد.» از آنجایی که تقریباً هیچ داده‌ای در مورد سرمایه اجتماعی وجود نداشت، آرو هیچ گونه بینشی درباره این‌که این موضوع تا چه حد می‌توانست درست باشد، نداشت.

سرانجام مفهوم سرمایه اجتماعی بطور رسمی، توسط کتاب رابرت پوتنام^۹ (۱۹۹۳) وارد صحنه علوم اجتماعی شد. نام این کتاب "عملی کردن دموکراسی" بود. پوتنام (۱۹۹۳) سرمایه اجتماعی را به عنوان ویژگی‌های نهادی اجتماعی، مثل اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی که می‌توانند کارایی جامعه را بوسیله تسهیل فعالیت‌های هماهنگ بالا ببرند، تعریف کرد و ادعا نمود که این کلید فهم تفاوت‌های وسیع بین ثروت و کیفیت جوامع مختلف است.

پس سرمایه اجتماعی مفهومی است که به تلفیق اقتصاد و جامعه‌شناسی می‌پردازد. سرمایه اجتماعی به طور کلی شامل نهادها، روابط، گرایش‌ها، ارزش‌ها و هنجارهایی است که بر رفتارها و تعاملات بین افراد حاکم است (گروتارت و باستلرت^{۱۰} (۲۰۰۲)). همچنین، جیمز کلنن^{۱۱} که سهم مهمی در ارائه تعریف مدون از این مفهوم دارد، سرمایه اجتماعی را توان مردم برای همکاری با یکدیگر جهت نیل به اهداف مشترک بیان می‌کند (کلنن (۱۹۸۸)).

---

8 - Social Capital

9 - Robert Putnam

10 - Grootaert and Van-Bastelaert

11 - Coleman

بر اساس تعاریف این دو مفهوم، باید عنوان کرد که سرمایه‌اجتماعی و فساد بر دو نگاه متفاوت از طبیعت انسان استوارند. اولی بر نگاه خوش‌بینانه از جهان بنا می‌شود و دومی بر نگاهی کاملاً متضاد با آن. سرمایه اجتماعی ارتباط زیادی با فساد دارد. یورنسکو^{۱۲} (2003) معتقد است که سرمایه اجتماعی و اعتماد بیشتر افراد جامعه مطابق با مجموعه هنجارهای معین اجتماعی منجر به کاهش فساد خواهد شد، همچنین افزایش فساد، اعتماد و صداقت را در میان شهروندان جامعه کاهش می‌دهد به طوری که به امری جبران‌ناپذیر تبدیل می‌شود. از طرف دیگر می‌توان گفت که میزان فساد، بر جنبه‌ی مثبت اعتماد تأثیر می‌گذارد. اگر کسی مرتکب عمل خلافی شود، به عنوان مثال قواعد رسمی یک قرارداد را زیر پا بگذارد، در صورت فاسد نبودن دستگاه قضایی و انتظامی، متخلف مورد محاکمه قرار خواهد گرفت و غیرممکن خواهد بود که متخلف از محل خلاف خود منفعتی کسب کند و آن را با پلیس و قاضی به اشتراک بگذارد. بدین ترتیب اگر هر دو طرف بدانند که برای تخلف و عدول از قواعد، پرداختی صورت نمی‌گیرد، رفتار خود را تنظیم خواهند کرد و با تکرار آن، اعتماد بیش‌تر و بیش‌تری را بنا خواهند نمود. همچنین، در بازاری که در آن سطح اعتماد بالا و هزینه‌های مبادلاتی پایین باشد، منافع انباشته به میزان معنی‌داری رشد می‌کنند و بازیگران را از عقد قراردادهای رسمی بی‌نیاز می‌نمایند. در مقابل سطح بالای فساد منجر به اعتماد منفی خواهد شد؛ یعنی به تخریب شبکه‌های اجتماعی می‌انجامد و برای رشد اقتصادی مضر خواهد بود. وقتی شهروندان نتوانند به نهادهای درون اجتماع اعتماد کنند و تا زمانی که همه در برابر قانون از موقعیت یکسانی برخوردار نباشند، اعتمادسازی متوقف می‌شود. این طرز فکر ما را به این فرضیه رهنمون می‌کند که اعتماد یک بازیگر اقتصادی به نهادهای رسمی (یا به عبارت دیگر کاهش میزان فساد)، سطح اعتمادی را که منجر به رشد اقتصادی بالاتر می‌شود را تحریک می‌کند؛ چراکه میزان بالای فساد به معنی عدم اجرای قراردادها خواهد بود و به همین منوال اعتمادسازی را در میان طرف‌های تجاری متوقف می‌کند.

از طرفی در بیان علل فساد چنین بیان می‌شود که اقتصاد برنامه‌ریزی شده و دخالت گسترده‌ی دولت در امور، زمینه را برای فساد بیش‌تر فراهم می‌کند. تشریفات سنگین و پیچیده‌ی اداری، به نفع موقعیت چانه‌زنی

دیوان‌سالاران و کارمندان دولت خواهد بود. چنان‌چه در کشورهای کمونیستی شرق اروپا کارمندان دولت از چنان قدرتی بهره‌مندند که می‌توانند نتیجه‌ی هر مسأله‌ای را به شخصه تعیین نمایند. چنین قدرت انحصاری، سرمنشأ فساد خواهد شد. همچنین طبق نظریه‌ی تمرکززدایی از قدرت سوندسن (2003)، در نظام سیاسی که قدرت متمرکز است، ابتدا سرمایه اجتماعی پایین می‌آید و بعد فساد بیش‌تر می‌شود.

به طور کلی، این دو عامل باعث ایجاد تورش و اختلال در نتایج سیاست‌ها می‌شوند که فضای تجاری را تحت تأثیر قرار می‌دهد و اقتصاد را دچار رکود می‌کند. به این ترتیب، نظام‌های سیاسی که از تمرکز قدرت بالایی برخوردارند، بیش‌تر در معرض کاهش سرمایه اجتماعی هستند؛ این در حالی است که در آن دسته از نظام‌های سیاسی که تمرکز زدایی کرده‌اند، مانند کشورهای اروپای غربی، کم‌تر در معرض کاهش سرمایه اجتماعی هستند و از نرخ‌های رشد بالاتری برخوردارند.

با توجه به رابطه تمرکز قدرت و اندازه دولتها با فساد اقتصادی و همچنین رشد اقتصادی و از طرفی رابطه سرمایه اجتماعی با فساد در مدل‌های رشد اقتصادی، این رساله به دنبال بررسی این روابط بصورت آزمون تجربی در قالب مدل‌های رشد اقتصادی است تا توجیهی بر کاهش دخالت دولت در اقتصاد و شکستن انحصارهای دولتی و افزایش فعالیت بخش خصوصی در اقتصاد به منظور افزایش کارایی و رشد اقتصادی ارائه کند.

1-2- فرضیات پژوهش

1. سرمایه اجتماعی بر فساد اقتصادی اثر منفی دارد.
2. فساد اقتصادی بر رشد اقتصادی اثر منفی دارد.

1-3- هدف از اجرا

برخی محققان همچون یورنسکو (2003) افزایش سرمایه اجتماعی در جوامع را یکی از شیوه‌های کاهش فساد بیان می‌کنند، همچنین برخی فساد اقتصادی را منسوب به دولت‌ها می‌دانند و آنرا عامل بازدارنده رشد اقتصادی

از جهات مختلف می‌دانند (همانند تانزی، 1998). فساد منابع را از دسترس عموم خارج می‌کند و مختص خواص می‌کند و به طور کلی از فقرا می‌گیرد و به ثروتمندان می‌دهد. فساد مثل یک مالیات مضاعف بر شهروندان است که باعث می‌شود منابع کم‌تری برای مخارج عمومی باقی بماند. کارمندان دولت در جامعه‌ای که آلوده به فساد است، کمتر وقت خود را صرف خدمت به عموم می‌کنند. که این منجر به دولت ناکارآمد می‌شود. دادن رشوه به سیاستمداران از طرف بازرگانان برای دور زدن قوانین سخت، در چنین محیطی بسیار مرسوم است. در نتیجه، فساد بازارها را با مشکل مواجه می‌کند. فساد برای اقتصاد مضر است و وجوه را از مصارف عمومی به سمت عواید خصوصی سوق می‌دهد و اغلب از رشد اقتصادی می‌کاهد.

بر این اساس هدف از انجام تحقیق حاضر، بررسی رابطه بین متغیرهای فساد اقتصادی، آزادی اقتصادی، اندازه دولت و سرمایه‌اجتماعی با سایر متغیرهای کلان اقتصادی در چارچوب یک مدل رشد تعمیم‌یافته می‌باشد. بطور خلاصه هدف از رساله حاضر آزمون همزمان دو فرضیه مطرح شده می‌باشد.

1-4- توجیه ضرورت انجام آن

با توجه به پیامدهای اقتصادی و اجتماعی عنوان شده در ارتباط با سرمایه‌اجتماعی، مفهوم اعتماد به عنوان شاخص سرمایه‌اجتماعی در نظر اقتصاددانان و دیگر دانشمندان علوم اجتماعی از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. برای مثال، عنوان می‌شود که سرمایه اجتماعی از کانال‌های مختلف بر رشد اقتصادی جوامع تاثیرگذار است. یا این که عنوان می‌شود سرمایه‌اجتماعی، هم بر روند توسعه تاثیرگذار است و هم از آن تاثیر می‌پذیرد. به همین خاطر، با توسعه اقتصادی یک کشور، سرمایه‌اجتماعی آن کشور نیز باید توسعه یابد (استیگلitz^{۱۳} (2000)).

از طرفی دیگر در بررسی ادبیات موضوع فساد متوجه می‌شویم که اغلب مطالعات انجام شده بر روی اثرات مخرب و محدودکننده فساد بوده است. به طور مثال اثری که فساد بر کاهش رشد اقتصادی می‌گذارد (مائورو^{۱۴} (1995)، مو^{۱۵} (2001))، یا این که بی‌ثباتی سیاسی را بیشتر می‌کند (لی^{۱۶} و همکاران (2003)). همچنین عواملی را که بر فساد تاثیر می‌گذارند نیز نام برده‌اند؛ به طور مثال تمرکززدایی مالی به کاهش فساد منتهی می‌شود (فیسمن و گاتی^{۱۷} (2002)). اقتصادهای بازتر، فساد کم‌تری دارند (تریسمن^{۱۸} (2000) و بوناگلیا^{۱۹} و همکاران (2001)).

در کشور ایران با توجه به وضعیت شاخصهایی همچون فساد، کیفیت زندگی و آزادی اقتصادی در سطح بین‌المللی^{۲۰}، از یک طرف و دولت متمرکز و متورم از طرفی دیگر، بررسی عوامل تاثیرگذار بر فساد جهت ایجاد وضعیت بهتر و دستیابی به رشد اقتصادی مورد هدف، ضرورت انجام این طرح را بخوبی بیان می‌نماید. چرا که ایران با داشتن شاخص فساد پایین‌تر از 3 در بین 30 کشور با فساد بالا قرار دارد و همچنین در سالهای پایانی دهه 2010 نیز با افت شدید شاخص سرمایه اجتماعی مواجه بوده است.

1-5- روش پژوهش و تکنیکهای اجرایی

این تحقیق بدنبال آن است تا با استفاده از تحلیل آماری کشورهای منتخب در سالهای 1998 تا 2010 میلادی، دستگاه معادلات همزمان را منطبق با تئوری‌های مطرح شده تصریح نموده و پس از آزمون تشخیص با روش حداقل مربعات سه مرحله‌ای (3SLS) آن را با کمک نرم‌افزار Eviews برآورد نموده و به بررسی نتایج و راهکارها برای 54 کشور منتخب با تاکید بر کشور ایران برای سال 2007 میلادی بپردازد. همچنین بدنبال

14- Mauro

15 - Mo

16 - Le

17 - Fisman and Gatti

18 - Treisman

19 - Bonaglia

20- بر اساس گزارش توسعه انسانی سال 2007-2008 سازمان ملل، ایران با کسب امتیاز 0/759 در میان 177 کشور در جایگاه 94 ایستاده است، همچنین از نظر شاخص فساد در بین 180 کشور در سالهای 2009 و 2010 در بین 30 کشور آخر رده‌بندی قرار دارد.

آنست تا بر اساس داده‌های آماری سالهای 2000-2008 میلادی برای 61 کشور منتخب با روش تخمین جزء خطا حداقل مربعات سه مرحله‌ای (EC3SLS) دستگاه معادلات همزمان را به صورت سیستمی و با داده‌های ترکیبی با کمک برنامه نویسی در نرم‌افزار TSP International برآورد نماید.

1-6- روش جمع آوری داده‌ها و اطلاعات

آمارهایی که در این رساله مورد استفاده قرار می‌گیرد بصورت زیر می‌باشد:

➤ شاخص درک فساد²¹ (CPI) که توسط سازمان بین‌المللی شفافیت محاسبه می‌شود و کشورها را بر اساس آن رتبه‌بندی می‌کند، بیانگر میزان فساد اداری و سیاسی در بین دولتهای مختلف است و ارائه دهنده دید تجاری به مردم و کارشناسان نسبت به دنیای اطرافشان است. این شاخص میزان فساد در کشورها را بین صفر و 10 درجه‌بندی می‌کند که امتیاز صفر به معنای بیشترین و 10 به معنای کمترین فساد است. این گزارش بصورت سالانه ارائه می‌شود و هر ساله تعدادی از کشورها به آن اضافه می‌شوند.

➤ شاخص آزادی اقتصادی از شاخص‌هایی است که توسط انیستیتو فریزر²² که شامل 68 انستیتو در 68 کشور است، منتشر می‌شود. این شاخص که بین 0 (آزادی اقتصادی پایین) تا 10 (بالاترین سطح آزادی اقتصادی) می‌باشد از شاخص‌هایی همچون ساختار قانون در کشورها، تجارت بین الملل، پول قوی، سهم دولتها و مقررات آن کشور استخراج می‌شود که شامل استقلال و بیطرفی نظام قضایی، حقوق مالکیت، نرخ رشد پول، آزادی شهروندان، درآمدهای مالیاتی بین‌المللی، نرخ تعرفه‌ها، نسبت سرمایه شهروندان داخلی در خارج به ثروت خارجیها در داخل، رقابت در بانکها، کنترل نرخ بهره، بیمه های بیکاری، مقررات تجاری، کنترل قیمتها، مقررات بازار کار و... می‌باشد²³.

---

²¹ - Corruption Perception Index

²²- Fraser Institute

²³- Economic Freedom of the World, Annual Report2005, Copyright ©2005 by the Fraser Institute.

➤ شاخص سرمایه‌اجتماعی نیز از موسسه بررسی ارزشهای جهانی^{۲۴} گرفته شده است که بین 0 تا 100 رتبه‌بندی شده است که 100 نشانگر وضعیت بهتر سرمایه‌اجتماعی می‌باشد و بالعکس. این شاخص اولین بار در سال 1981 برای 21 کشور و در سال 1990-1991 برای 28 کشور منتشر شده است و کلا در 5 دوره این شاخص منتشر گردیده که آخرین دوره آن برای 85 کشور در سالهای 2005-2007 بوده است. این شاخص در پاسخ به سوالاتی همچون میزان اعتماد به مردم و دولت، میزان مشارکت افراد و تمایل به عضویت در گروه‌های اجتماعی، استفاده از سرویس‌های عمومی برای سفر، تبعیت از حکم راهنمایی رانندگی در هنگام تصادف، محق دانستن دولت در بدست آوردن منافع، فرار مالیاتی، پس ندادن پولی که پیدا شده و... می‌باشد.

➤ سایر متغیرها از قبیل رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری، رشد نیروی کار، اندازه دولت و ضریب جینی از آمار ارائه شده توسط بانک جهانی گرفته شده است.

1-7- حدود تحقیق

دوره زمانی تحقیق حاضر سالهای 1998 تا 2010 و کشورهای منتخب و بر اساس حداکثر داده آماری موجود با تاکید بر کشور ایران در نظر گرفته شده است.

1-8- تعاریف

✓ سرمایه‌اجتماعی

- سرمایه‌اجتماعی مجموعه هنجارهای موجود در سیستم های اجتماعی است که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه گردیده و موجب پایین آمدن سطح هزینه‌های تبادلات و ارتباطات می‌گردد. فوکویاما سرمایه‌اجتماعی را به عنوان توانایی افراد برای کار با یکدیگر در جهت اهداف عمومی در گروهها و سازمانها تعریف می‌کند (فوکویاما، 1999).

✓ اعتماد اجتماعی^{۲۵}

اعتماد لازمه شکل‌گیری پیوندها و معاهدات اجتماعی است، اعتماد اجتماعی ایجاد کننده تعاون و همیاری است و فقط در این حالت است که در عین وجود تفاوت‌ها قادر به حل مشکلات و انجام تعهدات اجتماعی می‌شود. اعتماد اجتماعی برگرفته از عدالت - برابری و امنیت اجتماعی نیز زاینده آنها می‌باشد. آنتونی گیدنز (2001)^{۲۶}، اعتماد و تأثیر آن بر فرآیند توسعه را زیربنا و زمینه ساز اصلی در جوامع مدرن می‌داند، هر جا که سطح اعتماد اجتماعی بالا باشد مشارکت و همیاری مردم در عرصه‌های اجتماعی بیشتر و آسیب‌های اجتماعی کمتر است. هرچه یک گروه اجتماعی دارای شعاع اعتماد^{۲۷} بالاتری باشد، سرمایه اجتماعی بیشتری خواهد داشت. چنانچه یک گروه اجتماعی برون‌گرایی مثبتی نسبت به اعضای گروه‌های دیگر داشته باشد، شعاع اعتماد این گروه از حد داخلی آن فراتر می‌رود.

✓ انسجام اجتماعی^{۲۸}

انسجام وقتی رخ می‌دهد که عواطف افراد به وسیله نمادهای فرهنگی تنظیم شوند، جایی که افراد اجتماعی شده باشند، جایی که کنش‌ها تنظیم شده و به وسیله هنجارها هماهنگ شده‌اند و جایی که نابرابری‌ها قانونی تصور می‌شود. بنابراین جوامع مادامی که جمعیت آنها اندک و ساده با باورها و ارزشهای محدود بودند انسجام در آنها مکانیکی بوده است اما جوامع سنتی در روند تکاملی خود تحت تاثیر عواملی، تغییراتی را در خود پذیرا می‌شوند. مهمترین این عوامل تقسیم کار است که باعث تحولی عظیم در این جوامع گشته و در حقیقت بدلیل تقسیم کار است که جامعه سنتی مبتنی بر انسجام مکانیکی به جامعه صنعتی مبتنی بر همبستگی ارگانیکی تبدیل می‌گردد^{۲۹}.

25 - Social Trust

26 - Anthony Giddens

27 - Radius of Trust

28 - Social Solidarits

✓ مشارکت اجتماعی

تعدد و گستردگی سازمان‌های محلی و غیر دولتی در یک جامعه، شاخص و بیانگر وجود مشارکت اجتماعی در آن جامعه است؛ تا جایی که جامعه‌ی مدنی به واسطه‌ی بسط و گسترش مشارکتهای اجتماعی و نهادهای مدنی تعریف می‌شود. نهادهای مدنی، تشکلهایی مردمی و غیر دولتی هستند که در حد فاصل توده‌های مردم با دولت وجود می‌آیند و بخشی از مردم را برای دست یابی به هدفی مشخص، و در یکی از حوزه‌های اجتماعی سازماندهی می‌کنند. بنابراین مشارکت اجتماعی را می‌توان فرایند سازمان یافته‌ای دانست که از سوی افراد جامعه به صورت آگاهانه، داوطلبانه و جمعی با در نظر داشتن هدفهای معین و مشخص به منظور سهیم شدن در منابع قدرت انجام می‌گیرد. شهود چنین مشارکتی، وجود نهادهای مشارکتی چون انجمن‌ها، گروه‌ها، سازمان‌های محلی و غیردولتی است (ازکیا و غفاری؛ 1380).

✓ فساد اقتصادی

کلمه «فساد» از ریشه «فسد» بوده که به معنای جلوگیری از انجام اعمال درست و سالم است و در زبان انگلیسی با عنوان «Corruption» و ریشه لاتینی «rumpere» مطرح می‌شود که به معنای شکستن و نقض کردن است، و چیزی که شکسته یا نقض می‌شود می‌تواند قوانین و مقررات یا قواعد اداری باشد (تانزی، 1998).

تعریف کارکردی فساد مالی که توسط بانک جهانی، سازمان بین المللی شفافیت مالی و مراجع دیگر ارائه شده، عبارت است از سوء استفاده از قدرت عمومی برای کسب منافع خصوصی (بانک جهانی، 2004). فساد اقتصادی دارای علل و آثار چندگانه است و دامنه آن از یک عمل فردی (مانند رشوه) تا یک سوء عمل فراگیر که تمام

ارکان نظام سیاسی و اقتصادی را در بر می‌گیرد، گسترده است و بطور کلی مفاسد اقتصادی شامل رشوه، اختلاس، آشنابازی^{۳۰}، اخاذی، سوء استفاده و کلاهبرداری و حق السکوت^{۳۱} می‌باشد.

1-9- ساختار رساله

رساله حاضر در 5 فصل تنظیم شده است. در فصل حاضر ضمن بیان شرح مساله، ضرورت و اهداف تحقیق، فرضیات تحقیق ارائه شده و مهمترین واژه‌ها به همراه داده‌های مورد استفاده در رساله نیز توضیح داده شده است. در فصل دوم به ادبیات موضوع تحقیق پرداخته شده است که در آن ضمن بیان اهمیت دو متغیر کلیدی تحقیق و نقش آن‌ها در اقتصاد، ارتباط آن‌ها با یکدیگر و با سایر متغیرهای اقتصادی مورد نظر در تحقیق حاضر از لحاظ نظری آورده شده است. در فصل سوم مطالعات تجربی در دو بخش مطالعات داخلی و خارجی ارائه شده است. آنگاه در بخش ابتدایی فصل چهارم، با بررسی و تحلیل آماری متغیرها، ارتباط آنها در نمودارهای دو بعدی بیان شده است. در بخش دوم این فصل مدل تحقیق بر اساس مطالعات نظری تصریح و برآورد گردیده است. سرانجام در فصل پایانی نتایج به همراه پیشنهادات ارائه شده است.

فصل دو: ادبیات موضوع